

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

بحث در مسئله ۱۹ از مسائل عروۃ بود و عرض کردیم که صاحب عروۃ در این مسئله می فرماید: « من عجز عن الخصال الثلاث فی کفارة مثل شهر رمضان تخیر بین أن یصوم ثمانية عشر یوما أو یتصدق بما یطیق و لو عجز أتی بالممكن منهما و إن لم یقدر علی شیء منهما استغفر الله و لو مرة بدلا عن الکفارة و إن تمکن بعد ذلک منها أتی بها » .

نظر صاحب عروۃ در مورد کسی که عاجز از انجام خصال کفاره می باشد این است که او مخیر است بین هجده روز روزه گرفتن و تصدق بما یطیق و اگر از اینها هم عاجز بود باید استغفار کند . عرض کردیم که در این مسئله اقوال متعددی وجود دارد که همه آنها به استنباط های مختلفی که از روایات شده است بر می گردد ، ما قول محقق در شرایع و علامه در قواعد را خواندیم و گفتیم که این دو بزرگوار قائلند که اگر عاجز از انجام خصال کفاره شود باید هجده روز روزه بگیرد و همچنین گفتیم که مرحوم نراقی در مستند الشیعه چهار قول را در این رابطه ذکر کرده است ؛ قول اول اینکه واجب است که ۱۸ روز را روزه بگیرد (قول شیخ مفید و سید مرتضی) ، قول دوم این است که تصدق بما یطیق بدهد (قول صاحب مدارک و اسکافی و صدوق در مقنعه و سبزواری در ذخیره) ، قول سوم این است که اگر نتوانست ۱۸ روز را روزه بگیرد و اگر نتوانست تصدق بما یطیق (قول علامه در منتهی) ، قول چهارم قول به تخییر است یعنی مخیر است بین ۱۸ روز روزه و تصدق بما یطیق (قول صاحب جواهر و صاحب عروه) و خود مرحوم نراقی نیز تخییر را اختیار کرده اند بنابراین همانطور که می بینید اقوال مختلفی در این مسئله وجود دارد لذا ما باید آنها را بررسی کنیم و ببینیم که منشأ این اقوال چیست ؟ . عرض کردیم که منشأ این اختلاف در اقوال بر می گردد به استنباط های مختلفی که از روایات شده است و گفتیم که ما روی هم رفته هفت

حدیث در این مورد داریم ، یکی از مسائل مهم در فقه ما این است که این اخبار در یک جا جمع نشده اند بلکه در ابواب مختلف و به صورت پراکنده ذکر شده اند و علتش هم این است که این اخبار حاوی چند مطلب هستند یعنی از امام (ع) سوال میشده و امام جواب آنها را می داده اند بعد کسانی که مأمور به تنظیم اخبار بوده اند ناچار می شدند که آنها را تقطیع کنند و هر موضوعی را در باب خودش ذکر کنند لذا بعضی از اخبار مربوط به بحث ما در باب صوم و بعضی دیگر در باب کفارات ذکر شده اند .

خوب همانطور که قبلا عرض کردیم دو روایت از ابو بصیر داریم که دلالت بر هجده روز روزه گرفتن دارند (خبر ۱ از باب ۹ از ابواب بقیة الصوم الواجب جلد ۷ و مسائل ۲۰ جلدی ص ۲۷۹ و خبر ۱ از باب ۸ از ابواب الکفارات جلد ۱۵ و مسائل ۲۰ جلدی ص ۵۵۹) و دو روایت هم از عبدالله بن سنان داریم که هر دوی آنها صحیحه می باشند و دلالت بر تصدق بما یطیق دارند (خبر ۱ و ۳ از باب ۸ از ابواب مایمسک عنه الصائم جلد ۷ و مسائل ۲۰ جلدی ص ۲۹ و ۳۱) و سه خبر داریم که دلالت دارند بر اینکه اگر کسی عاجز از انجام خصال کفاره شد باید استغفار کند (خبر علی بن جعفر یعنی خبر ۹ از باب ۸ از ابواب ما یمسک عنه الصائم جلد ۷ و مسائل ۲۰ جلدی ص ۳۱ و خبر دیگری از ابی بصیر یعنی خبر ۱ از باب ۶ از ابواب الکفارات جلد ۱۵ و مسائل ۲۰ جلدی ص ۵۵۴ و خبر بعدی موثقه زراره یعنی خبر ۶ از باب ۱۲ از ابواب الکفارات بود که در ص ۵۶۲ از جلد ۱۵ و مسائل ۲۰ جلدی واقع شده است) ، همانطور که قبلا گفتیم در جمع بین این اخبار اقوال مختلفی بوجود آمده است لذا بستگی به نظر و اجتهاد شما دارد که چگونه بین آنها جمع کنید .

خوب ابتدا تصور شده است که این دو دسته از اخبار یعنی دو خبر ابو بصیر که دلالت بر هجده روز روزه گرفتن دارند و دو خبر عبدالله بن سنان که دلالت بر تصدق بما یطیق دارند با هم متعارض هستند لذا شهید ثانی در مسالک و شهید اول در دروس و مرحوم نراقی در مستند الشیعه و صاحب جواهر و صاحب عروۃ

بین هر دو شویم مگر اینکه بگوئیم که یک خصال بیشتر لازم نیست و چه بسا هجده روز روزه به جای صیام شهرین باشد و تصدق بما یطیق به جای اطعام ستین مسیکنا باشد .

اما عده دیگری از فقها در مورد دو خبر ابو بصیر که مربوط به صوم هجده روز است گفته اند که یکی از این دو خبر مربوط به کفاره ظهار است و ارتباطی به صوم ماه رمضان ندارد یعنی خبر ۱ از باب ۸ از ابواب الکفارات ص ۵۵۹ جلد ۱۵ و سائل ۲۰ جلدی که این خبر است : « مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بِإِسْنَادِهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيِّ بْنِ مَحْبُوبٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحُسَيْنِ (عَنْ وَهَيْبِ بْنِ حَنْصَلٍ) عَنْ أَبِي بَصِيرٍ قَالَ سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ (ع) عَنْ رَجُلٍ ظَاهَرَ مِنْ أَمْرَأَتِهِ فَلَمْ يَجِدْ مَا يُعْتِقُ وَلَا مَا يَتَصَدَّقُ وَلَا يَقْوَى عَلَى الصِّيَامِ قَالَ يَصُومُ ثَمَانِيَةَ عَشَرَ يَوْمًا لِكُلِّ عَشْرَةِ مَسَاكِينَ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ » و خبر دیگر ابو بصیر نیز ظاهرا مربوط به ظهار می باشد یعنی خبر ۱ از باب ۹ از ابواب بقیة الصوم ص ۲۷۹ از جلد ۷ و سائل ۲۰ جلدی که این خبر است : « مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بِإِسْنَادِهِ عَنْ سَعْدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ هَاشِمٍ عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ مَرَّارٍ وَعَبْدَ الْجُبَّارِ بْنِ الْمُبَارَكِ جَمِيعًا عَنْ يُونُسَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سِنَانَ عَنْ أَبِي بَصِيرٍ (عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ (ع) قَالَ: سَأَلْتُهُ عَنْ رَجُلٍ كَانَ عَلَيْهِ صِيَامُ شَهْرَيْنِ مُتَابِعَيْنِ فَلَمْ يَقْدِرْ عَلَى الصِّيَامِ (وَلَمْ يَقْدِرْ عَلَى الْعِتْقِ) وَلَمْ يَقْدِرْ عَلَى الصَّدَقَةِ قَالَ فَلْيَصُمْ ثَمَانِيَةَ عَشَرَ يَوْمًا عَنْ كُلِّ عَشْرَةِ مَسَاكِينَ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ » ، این خبر هر چند تصریحا مال ظهار نیست ولی ظاهرا مثل همان روایت اول در مورد ظهار است مضافا بر اینکه صریح در ماه رمضان هم نیست بنابراین قول به هجده روز از دور خارج می شود .

اما خبر ابن سنان که مربوط به تصدق بما یطیق است صریح در ماه رمضان است (خبر ۱ از باب ۸ از ابواب ما یمسک عنه الصائم ج ۷ و سائل ص ۲۹) ، خبر این است : « مُحَمَّدُ بْنُ يَعْقُوبَ عَنْ عِدَّةٍ مِنْ أَصْحَابِنَا عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عِيْسَى عَنِ الْحَسَنِ بْنِ مَحْبُوبٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سِنَانَ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ (ع) فِي رَجُلٍ أَفْطَرَ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ مُتَمَعِّدًا يَوْمًا وَاحِدًا مِنْ غَيْرِ عُدْرٍ قَالَ يُعْتِقُ نَسْمَةً أَوْ يَصُومُ شَهْرَيْنِ مُتَابِعَيْنِ أَوْ يُطْعِمُ سِتِّينَ مَسْكِينًا فَإِنْ لَمْ يَقْدِرْ تَصَدَّقَ بِمَا يُطِيقُ » . و هکذا خبر سوم از همین باب ۸ که این خب است

قائل به تخییر بین هجده روز روزه و تصدق بما یطیق شده اند و فرموده اند ؛ هر چند که هر کدام از آنها دلالت بر تعیین می کنند ولی هنگام تعارض از دلالت بر تعیین دست بر می داریم و قائل به تخییر می شویم زیرا می دانیم که شارع یکی از آن دو (هجده روز روزه و تصدق بما یطیق) را از ما می خواهد و لذا اگر هر کدام از آنها را انجام دهیم موجب طرح دیگری می شود بنابراین راهی نیست مگر اینکه قائل به تخییر شویم ، مثل جایی که انسان نمی داند نمازش قصر است یا تمام و دو خبر داریم که یکی از آنها می گوید باید نماز را قصر بخوانید و دیگری می گوید که باید نماز را تمام بخوانید و ماهم می دانیم که یک نماز بیشتر نباید بخوانیم لذا ما در اینجا ناچاریم که جمعا بینهما قائل به تخییر بشویم . صاحب مدارک می فرماید که دو خبر ابن سنان سندا صحیح هستند ولی خبر ابو بصیر سندا ضعیف است لذا قائل می شویم که باید فقط صدقه بدهد . خوب و اما بنده این تخییر را قبول ندارم زیرا تخییر در جایی است که انسان وحدت مطلوب را احراز کند مثلا شارع از ما یک نماز بیشتر نخواسته است که یا جمعه است و یا ظهر لذا اگر دو روایت داشتیم که یکی جمعه و یکی ظهر را واجب می دانست و از جهات مختلف نیز با هم مساوی بودند چونکه وحدت مطلوب محرز شده چاره ای نیست که جمعا بینهما آنها را حمل بر تخییر کنیم و فقط یکی را تخییراً به جا آوریم ولی ما عرض می کنیم که در ما نحن فیہ نمی توانیم وحدت مطلوب را احراز کنیم زیرا فرض بر این است که فردی از خصال کفاره عاجز شده و یک روایت می گوید هجده روز باید روزه بگیرد و دیگری می گوید باید به مقداری که می تواند صدقه بدهد بنابراین ما احراز نکردیم که وحدت مطلوبی در کار باشد از این رو تخییر قابل قبول نیست لذا حضرت امام (ره) و عده دیگری از فقهای ما مثل آقای خوئی و آقای حکیم (و همچنین بنده) تخییر را در اینجا قبول نکرده اند و فرموده اند که تخییر در جایی مورد قبول است که برای ما محرز و مسلم باشد که ما فقط یک تکلیف بیشتر نداریم در حالی که دو دسته از اخبار داریم که در تعیین آن تکلیف با هم تعارض کرده اند لذا نمی توانیم قائل به تخییر شویم . (اشکال و پاسخ استاد) : چه بسا باید قائل به جمع

خبر این است: « عَنْهُ (شیخ طوسی) عَنْ بَعْضِ أَصْحَابِنَا (عَنْ الطَّيَالِسِيِّ) عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ دَاوُدَ بْنِ فَرْقَدٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ (ع) فِي حَدِيثٍ قَالَ إِنَّ الْإِسْتِغْفَارَ تَوْبَةً وَ كَفَّارَةً لِكُلِّ مَنْ لَمْ يَجِدِ السَّبِيلَ إِلَى شَيْءٍ مِنَ الْكَفَّارَةِ ». طيالیسی اسمش حسن بن محمد بن خالد است و این خبر مرسله است ولی همانطور که عرض کردیم مثل خبر قبلی یک قاعده کلی به دست ما می دهد و آن این است که هر کسی که از انجام خصال کفاره عاجز شد باید استغفار کند ، بقیه بحث بماند برای جلسه بعد....

و الحمد لله رب العالمین اولاً و آخراً و صلی الله

علی محمد و آله الطاهیرین

: « محمد بن یعقوب عن علی بن ابراهیم عَنْ أَبِيهِ عَنْ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع فِي رَجُلٍ وَقَعَ عَلَى أَهْلِهِ فِي شَهْرِ رَمَضَانَ فَلَمْ يَجِدْ مَا يَتَصَدَّقُ بِهِ عَلَى سِتِّينَ مِسْكِينًا قَالَ يَتَصَدَّقُ بِقَدْرِ مَا يُطِيقُ ». همانطور که می بینید این دو خبر صحیح که صریح در ماه رمضان هم می باشند دلالت بر تصدق بما یطیق دارند و اگر با خبر دوم ابی بصیر معارضه کنند از باب حمل مطلق بر مقید می توان روایت ابن سنان را مقدم داشت زیرا این اخبار صریح در ماه رمضان هستند ولی خبر ابو بصیر مطلق بود و یک کفاره را بیان می کرد که هم می توانست در ماه رمضان باشد و هم درظهار و یا مورد دیگری غیر از این دو بنابراین می تواند مربوط به غیر ماه رمضان نیز باشد لذا حضرت امام (ره) هم در حاشیه عروه در این مسئله فوق می فرماید: « بل تعین علیه التصدق بما یطیق » و ما هم همین را می گوئیم .

اما در مورد استغفار باید عرض کنیم که سه خبر دلالت بر استغفار داشتند (یعنی کسی که نمی تواند تصدق بما یطیق بدهد باید استغفار کند) که یکی از آنها خبر ۹ از باب ۸ از ابواب ما یمسک عنه الصائم ص ۲۹ از جلد ۷ و سائل ۲۰ جلدی ، خبر این است: « عَلِيُّ بْنُ جَعْفَرٍ فِي كِتَابِهِ عَنْ أَخِيهِ مُوسَى بْنِ جَعْفَرٍ قَالَ سَأَلْتُهُ عَنْ رَجُلٍ نَكَحَ امْرَأَتَهُ وَ هُوَ صَائِمٌ فِي رَمَضَانَ قَالَ عَلَيْهِ الْقَضَاءُ وَ عِتْقُ رَقَبَةٍ فَإِنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامَ شَهْرَيْنِ مُتَابَعَيْنِ فَإِنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فإِطْعَامَ سِتِّينَ مِسْكِينًا فَإِنْ لَمْ يَجِدْ فَلْيَسْتَغْفِرِ اللَّهَ ». و حتی خبر ۱ باب ۶ از ابواب کفارات ج ۱۵ و سائل ۲۰ جلدی ص ۵۵۴ یک قاعده کلیه به دست ما می دهد آن این است که هر کسی که از انجام خصال کفاره عاجز شد باید استغفار کند ، خبر این است: « مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بِإِسْنَادِهِ عَنْ عَاصِمِ بْنِ حُمَيْدٍ عَنْ أَبِي بَصِيرٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ كُلُّ مَنْ عَجَزَ عَنِ الْكَفَّارَةِ الَّتِي تَجِبُ عَلَيْهِ مِنْ صَوْمٍ أَوْ عِتْقٍ أَوْ صَدَقَةٍ فِي يَمِينٍ أَوْ نَذْرٍ أَوْ قَتْلِ أَوْ غَيْرِ ذَلِكَ مِمَّا يَجِبُ عَلَى صَاحِبِهِ فِيهِ الْكَفَّارَةُ فَالْإِسْتِغْفَارُ لَهُ كَفَّارَةٌ مَا خَلَا يَمِينِ الظَّهَارِ فَإِنَّهُ إِذَا لَمْ يَجِدْ مَا يُكْفِّرُ بِهِ حَرُمٌ عَلَيْهِ أَنْ يُجَامِعَهَا وَ فَرَّقَ بَيْنَهُمَا إِلَّا أَنْ تَرْضَى الْمَرْأَةُ أَنْ يَكُونَ مَعَهَا وَ لَا يُجَامِعَهَا » و هكذا خبر سوم از همین باب ۶ نیز یک قاعده کلی به دست ما می دهد ،